

VERSAILLES

Nec pluribus impar

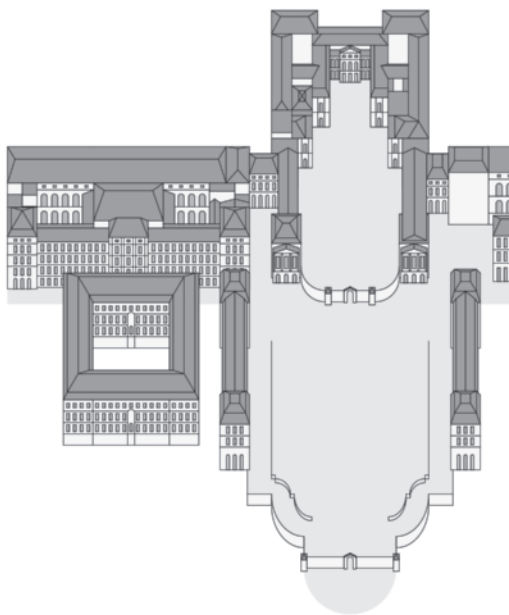
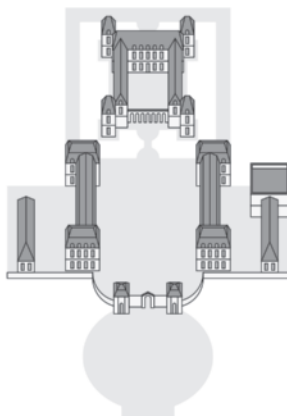
Inhoud

Hoe het begon	11
De grote verbouwing	39
De beslissing	51
Alleen de koning regeert	73
De Chambre du Roi	79
Hofstress	91
Een nieuwe stad	105
Het belang van water	113
De soirées d'appartement	129
Een raadselachtig huwelijk	137
De metamorfose	157
De zon gaat onder	165
De tweede koning	171
Wil tot verandering	187
Madame de Pompadour	197
Het wonderkind	209
De heimelijke	215
Madame du Barry	231
Dreiging	241
Een farce	247
De laatste bewoner	255
De bodem van de schatkist	293
Het halsnoer	311
1789	319
De aanval	325
Naar de sloop	341

De moeder van Napoleon	347
Verwoesting	365
De Franse ondergang	375
Weerkerende Duitsers	383
Franse staatsvormen sinds Versailles	399
Tijdlijn	401
Bibliografie	414
Noten	422
Register	436

Het kasteel van Versailles

Evolutie van de gebouwen

1623

Jachtpaviljoen

Lodewijk XIII

1661

Koninklijk Kasteel

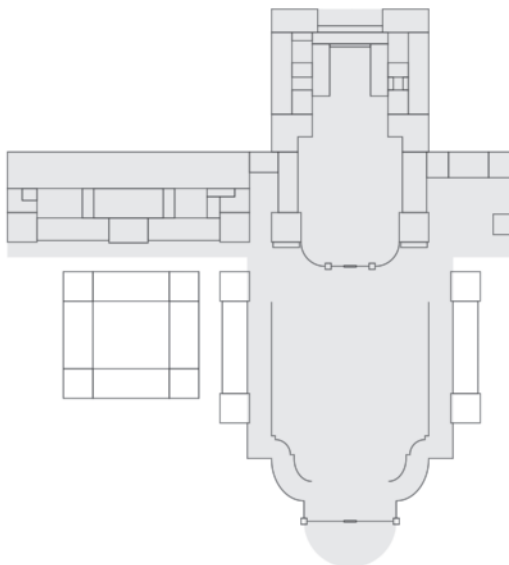
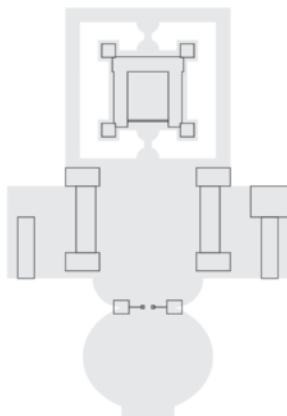
Lodewijk XIV

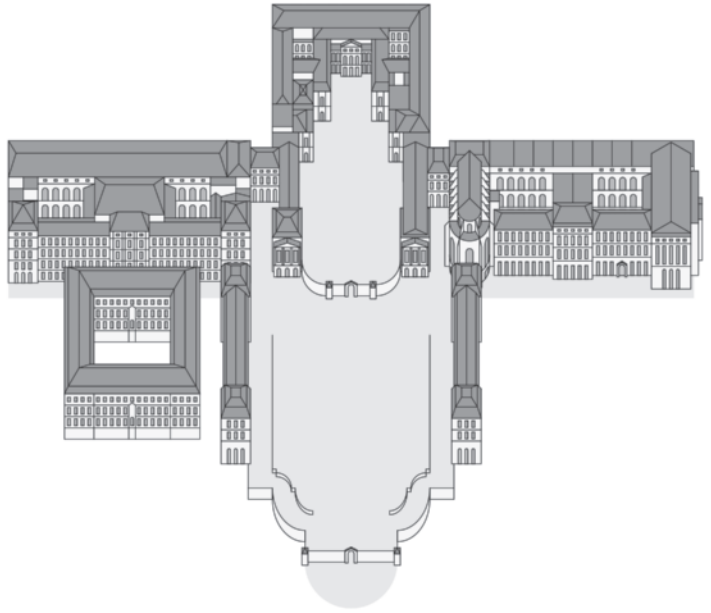
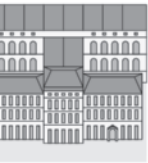
1678

Kasteel van Versailles

Lodewijk XIV - Lodewijk XV - Lodewijk XVI

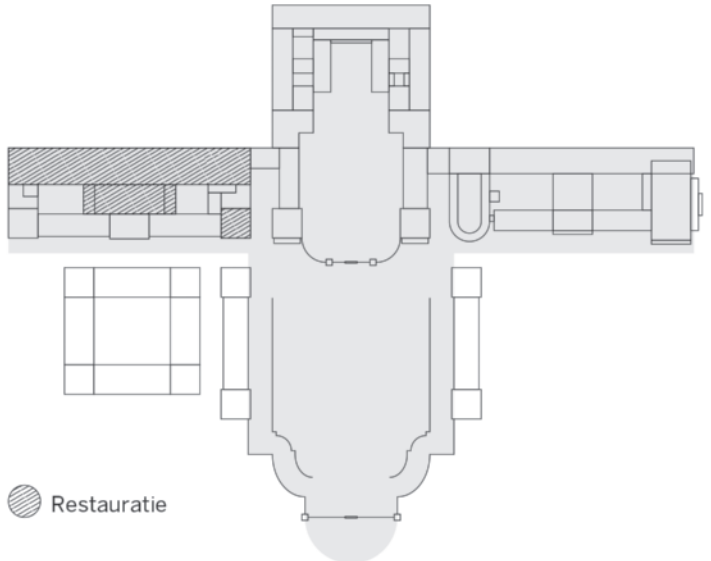
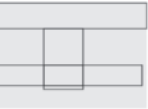

k XVI

1793
Franse Revolutie
Lodewijk XVI

1820
Restauratie
Lodewijk Filips I
Lodewijk XVIII

19de eeuw
Museum
Parlement

 Restauratie

Hoe het begon

Een hoogvlieger is Louis XIII nooit geweest. Geijkt als een weinigzeggende Franse koning uit het Bourbonnest, stond deze vorst niet bekend om zijn dynastieke glans. Wel om zijn gemaakte glimlach, lijkend op een scheur die plotseling in het ijs trekt, zijn niet licht te onderdrukken korzeligheid en zijn sombere buien. Met matige vermogens begenadigd mocht hij van geluk spreken dat hij kardinaal Richelieu als eerste minister aan zijn zijde had. Die regelde alles. Maar één ding moet je de middelmaatkoning nageven: creëren kon hij. Louis XIII verwekte – enigszins tegen zijn zin – het kind dat de wereld zou verbazen als de Zonnekoning, Louis XIV. En hij grondvestte een bouwseltje dat we vandaag de dag kennen als het kasteel van Versailles. Twee niet onaardige scheppingen. De eerste geschiedde in 1638, de tweede vijftien jaar eerder, in 1623. Zoals al zijn voorgangers en opvolgers was Louis XIII verzot op het afslachten van everzwijnen en herten. Tientallen per dag soms. Hij was amper tien toen hij er samen met zijn vader Henri IV aan begon. Daar was een ruim domein voor nodig. Het heette Versailles. Dat gehucht telde enkele huizen, een paardenstal en her en der verspreide boerderijtjes. De enige reden waarom hij er kwam, was omdat het bosrijke gebied makkelijk bereikbaar was. Onooglijk als het was, bood Versailles niettemin het voordeel op de enige weg te liggen die Parijs verbond met Normandië. Toen hij eenmaal koning was, kocht hij er het ene stuk grond na het andere. En omdat hij aan één dag jagen niet genoeg had, moest er op dat alsmaar uitdijende jachtgebied ook overnacht kunnen worden. Dat deed hij soms in een van de twee plaatselijke

herbergen, zij het niet van harte. Dus bouwde Louis XIII zijn eigen optrekje. Daarvoor moest de windmolen van het dorp geslecht worden. Hij stond precies op de top van de glooiing, waar we nu het hart van het kasteel kunnen aanschouwen. Voor de driehonderd zielen die toen de plek bevolkten een beproeving, voor de koning een bagatelle. Niets meer dan een gat was Versailles. Een nulliteit van een buurtschap die haar naam te danken had aan het moerasgebied waarin het gelegen was. Allicht verwijst de naam naar de ‘verses saillantes’, de opborrelende plassen in deze onontgonnen wildernis. Al zijn er nog andere etymologische mogelijkheden.¹ Het allereerste optrekje was ook niets meer dan een uit de kluiten gewassen herenhoeve met een verdieping. Een banaal vierkant van zes bij vijfendertig meter. Voorzichtige verfraaiing volgde. Meer hoefde niet voor de gierig aangelegde koning, die bovendien geen nut zag in de bijdrage die gebouwen en architectuur aan zijn prestige konden leveren. Wel wenste hij dat zijn jachtslot de huisstijl van zijn familie zou weerspiegelen. De Bourbons hielden het graag bij rood, wit en blauw. Dus waren de

Louis XIII (1601-1643), koning van Frankrijk vanaf 1610 tot aan zijn dood.
(Olieverf op doek door Peter Paul Rubens, 1625, Norton Simon Museum, Pasadena)

eerste muren van Versailles opgetrokken uit rode baksteen, omlijst met roomkleurige natuursteen en bekroond met een dak van blauwe leisteen. Rondom lag een droge gracht, wat geen overbodige luxe was in een tijd waarin roversbendes het platteland onveilig maakten. In de vier hoekgebouwen van het kasteeltje zorgde architect Philibert Le Roy voor salons. Wie kon je daar aantreffen? Als we de hertog d'Enghien mogen geloven 'zeer weinig vrouwen, en haast geen mannen'. Want de koning had het voorzien op knapen. Zijn echtgenote de koningin heeft hij trouwens nooit toegang verleend tot het slot. Veel meer dan dat zou er over het kasteel van toen niet te zeggen zijn, ware het niet dat de beroemde opvolger Louis XIV het niet over zijn hart kon krijgen het af te breken. Dat heeft ervoor gezorgd dat het oorspronkelijke gebouw nog steeds het centrum van het paleis is.

Zonnekoning was Louis XIV nog lang niet toen hij er voor het eerst kwam. Op amper driejarige leeftijd maakte de zoon van Louis XIII kennis met Versailles. Zijn vader had hem erheen gezonden omdat er in de koninklijke residentie, het kasteel van Saint-Germain-en-Laye, een epidemie was uitgebroken. Twee jaar later al gaf zijn vader de geest. Amper tweeënveertig werd hij. De zoon zou bijna dubbel zo oud worden. Maar het had ook veel vroeger afgelopen kunnen zijn met hem. Toen Louis XIII heenging in mei 1643, was zijn troonopvolger een peuter. Amper vijf levensjaren had hij op de teller. Het land diende dus geregeerd te worden door Anna, de koningin-moeder, nu dus regentes in afwachting van de dertiende verjaardag van haar zoon. Pas dan zou hij de eed kunnen afleggen en echt de scepter kunnen zwaaien. Dat was een situatie waarvan hoge edellieden handig gebruikmaakten. Ze achtten het moment rijp om de monarchie tot een dwerg te reduceren en zelf de lakens uit te delen. Samen met hoge geestelijken en gebruikmakend van het gepeupel kwam het tussen 1648 en 1653 tot een revolte, de Fronde genoemd. Jarenlang was de monarchie het doelwit van complotten en opstanden. Lui als Gaston d'Orléans, een oom van de koning, die al jaren trappelde van ongeduld om het koningschap te grijpen. Of de prins de Condé, de beste

militaire bevelvoerder van Europa, maar een rivaal van Gaston en van zijn eigen broer Armand de Conti, die zelf ook mateloze ambities had. Ten slotte was er nog de aartsbisschop van Parijs, Jean-François Paul de Gondi, later bekend als kardinaal de Retz. Ironisch, want Gondi was de man van wie Louis XIII zoveel grond in Versailles had gekocht. Verschillende malen stonden het kinderleven van Louis XIV en het leven van zijn moeder op het spel. De Fronde stortte het rijk vijf jaar lang in een verschrikkelijke burgeroorlog. Intriges, schandalen en onkiese manipulaties volgden elkaar op. Zo ook de koninklijke verblijven, want Louis en zijn moeder de regentes waren eigenlijk voortdurend op de holt, zo niet op de vlucht. Maar de kroon zegevierde, mede dankzij de wijze steun van kardinaal Mazarin, de opvolger van Richelieu. De prijs was hoog, de schatkist zo goed als leeg, het aantal slachtoffers ontelbaar. Maar Louis XIV overleefde het. Pas op 21 oktober 1652 kon hij in veilige omstandigheden weer voet zetten in Parijs. Onder de hoede van Anna nam hij zijn intrek in het Louvre. Dat was intussen verkommerd, halfleeg, en bood een troosteloze

De vijfjarige Louis XIV (1638-1715).
(*Olieverf op doek, anoniem, 1642, Château de Versailles*)

aanblik met zijn onafgewerkte vleugels, omgeven door het rotte hout van steigers die in geen jaren meer bemand waren geweest en gevuld waren met de 'mauvais air' waar Parijs om berucht was, ongezonde en onwelriekende lucht die 's zomers zelfs tot in de galerijen van het Louvre doordrong. Uit die levensbedreigende periode zouden de nodige conclusies worden getrokken. De jonge Louis nam zich voor dat onder zijn bewind nooit meer chaos zou heersen. De in zijn hoofd opgetaste ervaringen en duurbetaalde lessen brachten hem tot één doelstelling: de wereld had een nieuwe orde nodig, een orde die hij tot stand zou brengen. En naar dat doel leidde slechts één weg: de absolute macht. Versailles zou daar een glansrol in spelen.

Toch kon Versailles aanvankelijk niet op zijn belangstelling rekenen. In zijn jonge jaren had Louis XIV begrijpelijkerwijze wel andere dingen aan zijn hoofd dan een jachtslot. Na de dood van zijn vader lag het pand er vijftien jaar lang verlaten bij. Dat veranderde toen hij drieëntwintig was. Tot dan had de jonge vorst niet stilgezeten, ook niet inzake renovatie en gebouwen. Het Louvre en Vincennes werden verfraaid en vernieuwd. Aan het einde van het jaar 1661 kwam Versailles weer in zijn blikveld. Hij wilde er wat mee. Wat precies? Dat had hij toen hoogstwaarschijnlijk nog niet helemaal helder in zijn hoofd. Maar dat het groter en hoger moest, mooier en comfortabeler dan wat zijn vader had neergepoot, zoveel was zeker. Wat heeft hem daartoe gedreven? Om die vraag te beantwoorden dienen we in de eerste plaats naar de belangstellings sfeer van de jonge Zonnekoning te kijken: vooral de vrouwen. Zijn amoureuze behoeften waren ruim uitgevallen en ze golden zelden één enkele vrouw. Waar kon deze passie beter haar beslag krijgen dan in het veredelde vakantieverblijf dat zijn vader ooit in het van god vergeten Versailles had neergepoot? Zoals het te midden van moerassen en wouden lag, leek het wel het slot van een rijke kluizenaar. Maar de jonge koning werd er verliefd op, een hartstocht die hem nooit meer zou loslaten. Het maakte hem niets uit dat de voorzieningen er erbarmelijk waren, dat er nauwelijks stromend water was en dat het bakstenen gebouw omgeven was door